

גליון נושא: 'קבלה מעשית וספר יצירה'

בס"ד, יום ג' פרשת בראשית, כג תשרי תשע"ז. דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות. לעורך לב המעיין בלבד, ואין לסמוך על הדברים 'הלכה למעשה'. לעילוי נשמת האשה החשובה דבורה עקא בת מנחם צבי ז"ל.

'פועל ישועות'

בזמננו מצויים הרבה פועלי ישועות שהרבה מן ההמונים מגיעים לבקש ברכה מהם, ויש לדון האם מותר לפעול ישועות למבקשים על ידי קבלה מעשית ועל ידי ספר יצירה. ויש מוכיחים ממה שמסופר על המהר"ל מפראג שיצר גולם בכדי להציל את ישראל מידי המשטינים, שמוכח שמותר לפעול למעשה בספר יצירה בכדי לעזור לישראל, ויש לדון האם אכן יש הוכחה מזה.

ויובא בזאת תמצית הסוגיא מהראשונים והפוסקים. רוב הדברים הם מתוך שו"ת וישב הים (סימן י"ג אות יז) להג"ר יעקב הלל שליט"א ראש ישיבת חברת אהבת שלום ירושלים, שכבר עשרות שנים בקי במכמני נושאים מורכבים אלו, ובספריו השונים האריך מאוד על כל פועלי הישועות למיניהם. וכעת נביא תמצית דבריו.

1. ספר יצירה והשתמשות בשמות הקודש

צירוף אותיות: כתב הטור (סימן קעט),

וכן נפסק בשו"ע (יו"ד הלכות מעונן ומכשף סימן קעט סעיף ט"ז) אוחז את העיניים אסור, ועל ידי ספר יצירה מותר אפילו לעשות מעשה. ופירש הבית יוסף בשם רש"י - שמצרף אותיות השם ב"ה שע"י נברא העולם. וכתב הטור בשם רב ישעיה - שהוא גדולתו וגבורתו של הקדוש ברוך הוא.

וכתב הלבוש (סעיף טו), הובא דבריו בש"ך (שם ס"ק י"ח), על ידי ספר יצירה מותר לעשות לכתחילה, דשמות הקודש הם, והשי"ת נתן בהם כח שיוכלו לפעול על ידיהם החסידים והנביאים, והפועל בהם מראה גדולתו וגבורתו של השי"ת שמו, אך שיתעסקו בהם בקדושה ובטהרה ולצורך קדושת השם, או לצורך מצוה רבה, אשר לא נמצא זה בדורות הללו בעוה"ר, ואפילו בזמניהם מצינו שנענש ישעיה על זה (בשמות דף מ"ט ע"ב), וכל שכן בזמן הזה שאי אפשר שננהוג בטהרה ובקדושה, ואין להשתמש בשמות הקודש כי אם לצורך מצוה רבה.

2. ודאשתמש בתגא חלף

במשנה (אבות פרק א' סוף משנה י"ג) ודאשתמש בתגא חלף. ופירש הרע"ב בפירוש השלישי - ודאשתמש בתגא, פירושו המשתמש בשם המפורש, חלף ואבד, שאין לו חלק לעולם הבא. וכן

פנינים

שמות טומאה

לענין צירוף ופעולות על ידי שמות טומאה; עיין בבית יוסף (סימן קעט) שהביא בשם רבנו ירוחם שכתב - דאפשר דלהשביע על ידי שמות טומאה אינו בכלל כשפים, כן נראה עיקר. וראיתו מהא דאברהם אבינו ע"ה שמסר שמות הטומאה לבני הפילגשים. וסיים: ונכון להחמיר שהוא איסור תורה.

אכן באמת מציינים לדברי הזהר (ח"א דף ק' ע"ב, וקל"ב ע"ב, ורכ"ג ע"א) ששמע שם שאין בכאלו חלק יעקב, כי אדרבה מסר לבני הפילגשים שמות הטומאה שהם מסטרא דלהון, וגרשם לארץ קדם מקום הכשפים כדי להפרידם מבנו יצחק וזרעו אחריו שחלקם בקדושה, ופועלים בשמות הקודש דוקא.

לקושטא דמילתא, צריך לדעת מה ההבדל בין כוחות הטומאה שמצד עיקר הדין מותר ורק שאינו ראוי משום שזה מסיטרא אחרא, לכישוף

שאסור מדאורייתא (א.ק.). ❖

מפורש באבות דרבי נתן (סוף פרק י"ב): ודאשתמש בתגא אבד ואזל ליה, שכל המשתמש בשם המפורש אין לו חלק לעולם הבא, עכ"ל. והביאו בסמ"ג (עשין י"ב).

וכן נפסק להלכה ברמ"א (סימן רמ"ו סוף סעיף כ"א) ודאשתמש בתגא חלף (הג"מ וסמ"ג). וי"א דזהו המשתמש בשמות. (שם בשם אבות דר' נתן). והוסיף הש"ך (קעט ס"ק יח) דגם בספרי המקובלים מבואר שעון גדול הוא המשתמש בשמו, על כן המונע יבורך. עכ"ד הש"ך.

וכך כתב החיד"א (בפתח עינים באבות דרבי נתן שם) בשם הרב חיים ויטאל זצ"ל (בשערי קדושה), המשתמש בשמות הקודש אמרו רז"ל ודאשתמש בתגא חלף. והעיר שם שהרמ"א גופיה בדרכי משה כתב שמשתמש בשם המפורש, ועיין שם מה שציין. וכ"כ בברכ"י (יו"ד שם).

גם ראינו בשו"ת מן השמים להר"י ממרויש זצ"ל (סימן ט') וז"ל: ועוד שאלתי על השם הקדוש בן מ"ב אותיות אם מותר להשתמש בו להשביע המלאכים הקדושים הממונים על התורה להתחכם בכל מה שילמוד, ושלא ישכח מה שילמוד, וגם להשביע בו המלאכים הממונים על העושר, ועל ניצוח האויבים, ועל מציאת חן בעיני השרים, או אם אסור להשתמש בו באחת מכל אלה. והשיבו: קדוש קדוש קדוש ה' צבאות, והוא לבדו יעשה לכם כל צרכיכם, עכ"ל.

כלומר דאוסר שמוש בשמות, וממליץ על ההליכה בתמימות עם ה' שבידו למלאות כל משאלות לבו.

וכן כתב בספר העקרים (מאמר א' פרק י"ח): דאפשר לעשות אותות ומופתים בשם משמות הקודש, כי השמות הם ככלי אומנותו של מקום, כי שם בכחם שיעשו בהם אותות ומופתים, ומי שמשתמש בהם ברצונו של מקום כנביאים, או לכבודו של מקום כחסידים, הוא אהוב למעלה ונחמד למטה, ואינו מת בחצי ימיו, ואינו נופל ביד שונאיו, אבל מי שמשתמש בהם מדעת עצמו ושלא לכבודו של מקום הוא נכרת ונופל ביד שונאיו, ואמרו רז"ל ודאשתמש בתגא חלף, והרי זה כמי שגנב טבעתו או כליו או חותמו של מלך ומשתמש בהם, שהוא חייב מיתה.

3. מעשה שהיה

כתב הרב מנחם עזריה מפאנו בספרו כנפי יונה (ח"א פרק ק"י): שהשימוש בשמות הקודש הוא עון פלילי, כמו שמצינו לרבנו יהודה החסיד, ואיכא דאמרי רבנו יונה החסיד, שתלמידיו נשתמשו בשמות הקודש לנסותם, והלכו לילה אחת למקום דובים ואריות וחיות רעות במדבר, ונשתמשו בשמות וניצלו, ובבוקר שידע הרב בדבר, וכדי שיכופר להם בעולם הזה, ולא לעיילו בכסופא קמי קודשא בריך הוא, גזר עליהם שיחזרו שמה באותו מקום עצמו של דובים ואריות, ושישבו שם לילה אחת בטבילה ובנידוי ולא ישתמשו כלל בשמות, וכן עשו, ובעוונות הרבים אכלו החיות רעות כל גופם חוץ מהידים והפנים, ושלח הרב בבוקר לראות מה נהיה מהם, ומצאו אותם, והביאום לבית המדרש, ודרש עליהם מיתתם כפרתם, ונתן טעם כי מפני שהם השתמשו [בשמות הקודש] אכלו אותם, אבל הפנים והידים, שקראו ביניהם השמות, והידים שלקחו הספר זכו להנצל, הכלל העולה ששימוש השמות הוא דבר קשה ועונשו גדול וצריך שיעשה תיקון לחטא זה כדי שינצל מדינה של גיהנם וכו' עכ"ל.

וקרוב לזה כתב בשו"ת יכין ובוועז (סימן קל"ה דף נ"ד סוף ע"ג) וז"ל: וכבר כתבו רבותינו הצרפתים שמעשה היה בתלמידי רבי יהודה החסיד ז"ל שהיה להם לעבור במקום סכנה, והוא הזהירם שלא יעברו שם, ולא שמעו ממנו, ויצאו עליהם ליסטים וניצלו מהם בהזכרת השם, ואמר להם שאם לא יחזרו לאותו מקום הסכנה ולא יזכירו את השם, שאין להם חלק לעולם הבא, וחזרו שם ונהרגו, ולא רצו להזכיר את השם וכו' עכ"ל. גם הסמ"ק (מ"ע ג') הביא מעשה זה בקצרה.

וכתב היעב"ץ (בחידושו למסכת עירובין דף מ"ג). על מה דאיתא התם דקאזיל בקפיצה, כתב וז"ל: מן הכתוב נראה שאפילו הנביאים לא היו משתמשים בשם לילך בקפיצה, שהרי אליהו הנביא הלך נבוך במדבר ארבעים יום, וכן יש להוכיח עוד. ואפילו להציל עצמן ממיתה לא רצו לעשות ע"י שם, שאם כן לא יבצר מירמיהו עשותו כשהשליכוהו אל הבור, וכמה נביאים הומתו בלי שבקשו למלט נפשם ממות ע"י שימוש בשם. וישעיהו שעשה כן (יבמות דף מ"ט ע"ב) לא הועיל לו, ונמסר

מנהג ישראל תורה

פועל ישועות

עולם החסידות: כידוע מאז ומקדם נודעו הרבה מהאדמורי"ם זצ"ל ושלטי"א גדולי עולם ארזי הלבנון, שפעלו ישועות לכלל ולפרט, ובמיוחד למסתופפים בצילם ומבקשי ברכתם. לא נכביר כאן במילים ובמעשים שהיו כי קצרה היריעה מהשתרע, אולם לנגוע ביסוד הדברים באנו, באיזה כח דרך פעולתם.

אהבת ישראל: בשיחת קודש של כ"ק האדמו"ר מצאנז קלויזנבורג זצ"ל - אחרי שעבר את מאורעות השואה האיומה, השפיע טללי תורה לכל פליטי המלחמה, בדרשותיו בכמה הזדמנויות התייחס לנושא של המופתים ואמר; האותות והמופתים שסיפרו אצל החסידים על האדמורי"ם לא עשו את זה, לא בקבלה מעשית, ולא בצירופי שמות, ולא מכח ספר יצירה. אלא בכח התפילה, ומגודל אהבת ישראל שפיעמה בלב צדיקי אמת שביקשו בכל נפשם ומאודם להצלת המבקש, ומכח אמונתם של החסידים המסתופפים בצילם, שכידוע מידת ה'אמונה' היא 'המשכה', ומכח מידת הבטחון בהשי"ת שבכוחה לקרוע את רוע גזר הדין (ר' יחזקאל דויטש שליט"א).

קויטאל: אכן עדיין לא מוסבר המושג של 'קריאת קויטאלך'. כאשר החסיד מזכיר את עצמו ובני ביתו, 'הרבי' רואה דרך הקויטאל, מה שקורה עם החסיד ומשפחתו, ומרגיש ויודע נסתרות, וצריך להבין באיזה כח נפעל עניין זה, וצ"ב.

צדיק אמת: בדרך צחות היו אומרים בקוצק; אותות ומופתים בְּאֶדְמַת בְּנֵי חָם (מברכות ק"ש לתפילת ערבית), כלומר שאין להאמין באדם מכח אותות ומופתים, וזה לא עיקר הדגש. אלא בעיקר יש להתבונן בכח תורתו, צדקתו, ודקדוק ההלכה, וכדומה, אז נדע כי צדיק אמת הוא.

צדיק גוזר

מפורש בגמ': עוד יש לבאר איך האדמורי"ם פעלו ישועות, מכח הכלל המבואר בגמ' (מועד קטן דף טז:), מי מושל בי - צדיק. שאני גוזר גזרה ומבטלה. והיינו צדיק גוזר והקב"ה מקיים.

וכתוב בספר חסידים (סימן מז), הובא בארחות צדיקים (שער האמת), כל הדובר אמת ואינו דובר שקר אף להעלותו על לבו כל דבריו מתקיימים וגוזר גזירה מלמטה והקב"ה מקיימה מלמעלה ועל זה נאמר (איוב כב כח) וְתִגְזַר אֹמֶר וְיָקֻם לָךְ.

עוד כתוב בספר חסידים (סימן תקמב) לא יוציא אדם מפיו דבר אלא א"כ יודע שרצון הבורא בדבר אז וְתִגְזַר אֹמֶר וְיָקֻם לָךְ. וכתוב במדרש (שמות רבה בשלח פרשה כ"א סוף סימן ב') "כך אמר הקדוש ברוך הוא למשה מה תצעק אלי, דבר, ואני עושה".

ברוך גוזר ומקיים: יהודי חסיד בוורשה נטפל פעם לבנו של החפץ חיים הרב ר' לייב בבקשה שיספר לו איזה מופת מאביו הנודע לתהלה, בהטעימו צדיק גדול כאביך ודאי שיודע לחולל נפלאות, שהרי צדיק גוזר והקב"ה מקיים, לפיכך אנו החסידים אמנם יודעים לספר מופתים ללא שיעור שגילו צדיקינו.

השיב לו ר' לייב בחיך, אבי הריהו צדיק מסוג אחר הוא מקיים כל מה שהקב"ה גוזר ולא להיפך (הח"ח חיינו ופעלו עמוד רנ"ה).

ביד מבקשי נפשו, שכך אמרו חז"ל כל המשתמש בתגא חלף, עכ"ל. וכמו כן כתב בספר חסידים (סימן ר"ה).

והנה סוג ההשתמשות בשמות הנזכר כאן לאסור, הוא ענין אזכרת שמותיו יתברך וצירופיהם בפה, ואינו ענין לקבלה מעשית, שהוא בכח השבעות מלאכי העשיה דוקא בהזכיר או בהכתב שמותיהם, שזהו דבר מסוכן, ותועלתו מפוקפק. ולכן להראויים לכך, ובתנאים הנכונים, אין איסור

בשמוש שמות שמסוג זה, ולא תוצאות לווי שליליים. אבל ענין מעשה שדים והשבעתם, גם הוא מענין קבלה המעשית, ומה שהפוסקים כללו אותו עם סוג ההשתמשות בספר יצירה, היינו מפני שבכלל ידיעת השמות והצירופים של הבורא יתברך, הוא ידיעת שמות המלאכים וכחות הטומאה, ונמסרו בכלל קבלת ידיעת חכמת ספר יצירה, אבל למעשה, רב המרחק ביניהם.

יצירת גולם

4. גולם לשמש

זה ברור שהיה גולם לעולמים, כמבואר בגמ' (סנהדרין סה:): רבא ברא גברא, ופירש רש"י על ידי ספר יצירה שלמדו צרוף אותיות של שם. וכן מוכח ממה שדנו הפוסקים בדיני הגולם, האם דינו כדין ישראל, או שדינו כדין בהמה, והאם חייב במצות, והאם מצטרף לדבר שבקדושה. ורב סעדיה גאון ביאר אופן עשיית גולם על ידי ספר יצירה, הובא בקול יהודא על הכוזרי (מאמר ד' סימן כ"ה ד"ה אכן אמר).

כמו כן בדורות האחרונים היו מן הגדולים שיצרו אדם, וכמפורסם על המהר"ל מפראג שברא גולם, כדי להציל את היהודים מעלילות דם, ולקמן יובא פולמוס האם אכן המהר"ל מפראג יצר גולם, אבל זה ודאי שהיה גולם בזמן הגמ' ואף בדורות האחרונים היה גולם בעיר חלם, כמבואר בשו"ת חכם צבי (סימן צג) שהעידו על זקנו הגאון מוהר"ר אליהו אבדק"ק חעלם, שברא אדם על ידי ספר יצירה.

והיעב"ץ (בספרו שו"ת שאילת יעבץ ח"ב סימן פב) הביא עוד מה ששמע מאביו החכם צבי, מה שקרה באותו אדם שנוצר ע"י זקנו הגמ"ר אליהו בעל שם ז"ל, כי אחר שראהו הולך וגדל מאד נתיירא שלא יחריב העולם, על כן לקח ונתק ממנו השם, שהיה דבוק עדיין במצחו, ועל ידי זה נתבטל ושב לעפרו, אבל הזיקו ועשה בו שריטה בפניו בעוד שנתעסק בנתיקת השם ממנו בחזקה.

וכבר האריך בפרטי דיני הגולם בחשוקי חמד (סנהדרין דף סה בפתיחה), מצד דיני ממונות והאם אסור בייחוד שהחזו"א חידש שכל דיני עריות ישנם בגולם למרות שאינו בר דעת. ועוד דן שם האם יש לו דין של גדול או קטן או שוטה, עיין שם באריכות דבריו הנחמדים מזהב.

בספר 'לבושי בדים' (ירושלים תשמ"ח), יצא לאור מכתב יד של המחבר) להרב ידידיה טיאה ווייל זצ"ל אב"ד קרלסריהא, ובו דרושים נחמדים בדברי מוסר בלולים אשר דרש ברבים, בפני קהילתו ליל יום כפור, מדי שנה בשנה מובא דרשה (עמוד לז) שהושמעה בשנת תק"מ. בו עסק בקצרה בעניין הגלמים וכותב כך.

ואם אנו עושין רצונו של מקום, אנו משובחים יותר ממלאכים שמצינו רבא היה עושה גולם על ידי ספר יצירה, וכן רב הושעיא ורב חנינא הוי עבדי עגלא תלתא בכל מעלי שבת, גם קרוב לזמנינו רבי אביגדור קרא ורבי אליהו בעל שם (כמו שהעיר עליו בתשובת חכם צבי) שעשו גולם לשמשם.

וכל זה נעשה על ידי קריאת שמות שקרא להם אדם הראשון, רק הגולם נשתקל מלולו ולא יכול לדבר. וזה כוונת התרגום אונקלוס לנפש חיה לרוח ממללא. שוב מצאתי בפירוש הרמב"ן על התורה וכו', עכ"ד.

וכוונתו לציין למה שכתוב בפרשת בראשית - וַיֵּצֵר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֹפֶר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפּוֹ נֶשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה: ותרגם אונקלוס והות באדם לרוח ממללא. ופירש הרמב"ן שדעתו כדברי האומרים שהם נפשות שונות וזאת הנפש המשכלת אשר נפחה השם באפיו היתה בו לנפש מדברת. וכן נראה לי מדעת רבותינו, ממה שאמרו (סנהדרין סה ב) רבא ברא גברא שדריה לקמיה דרבי זירא הוה מישתעיה ליה ולא אישתעי, אמר דמן דחבריא את תוב לעפרך. כלומר שלמרות שאדם יכול ליצור גולם על פי ספר יצירה אולם אינו יכול לתת לו כח הדיבור שזה רק הקב"ה יכול, דמאן דנפח מדיליה נפח.

נמצא שגם כאשר האדם מצליח ליצור גולם הרי הוא כבהמה ביחס ליכולות התנועה והפעולה, אולם אין לו דעת ולא כח הדיבור וכפי שכתב שם הרמב"ן שבשני דברים אלו יתר האדם על הבהמה ואותם שני דברים רק הקב"ה יכול לעשות מכח ויפח באפיו נשמת חיים.

ויש להוסיף לפי דברי הרמב"ן, שהרי יצירת האדם כתובה פעמיים, ובפעם הראשונה בששת ימי בראשית לא הוזכר שהיה לאדם כח הדיבור כי ביחס לעצם יצירת האדם הרי הוא ככל חית השדה, ורק בפעם השניה לענין שלא היה מי שיתפלל ויבקש על הגשמים, עד שבא אדם עם כח הדיבור והתפלל. שם הוזכר שנהפך לנפש חיה שהוא רוח ממללא.

5. גדולי עולם

רבי חיים מוואלוז'ין בהקדמתו **לספרא דצניעותא** כתב וז"ל: ובספר יצירה היתה משנתו סדורה לו מימי ילדותו בגירסה ברורה ועמקות נוראה, כי הצעתי לפניו עשרה שיטות בנוסחאות מוחלפות בספר יצירה, ואמר לי גירסתו הברורה כגירסת האר"י ז"ל, רק דבר אחד הוסיף מה שנשתבש גירסת האר"י ז"ל בדפוס, אמרתי לו מעתה הלא אינו דבר גדול ופלא כ"כ לברוא גולם, השיב כי באמת פעם אחת התחלתי לברוא גולם, ובעודי באמצע עשייתו חלף ועבר תמונה אחת על ראשי והפסקתי מלעשותו עוד, כי אמרתי מסתמא מן השמים מנעוני לפי רכות שני אז, ושאלתיו בן כמה היה אז והשיב שהיה קודם י"ג שנה.

בספר **זכרון למשה מסופר על החתם סופר** שפעם ביקר ר' **אברהם יצחק ווינבערגער** את החת"ס האם לפי דעתו לא היה נכון לעשות איזו פעולה בכח הטמיר של השמות הקדושים, כמו יצירת גולם, לחזק האמונה והבטחון בה'. והשיבו החת"ס תאמין לי, שיש בכוחי ליצור ע"י השמות והצירופים גולם בלי התאמצות יתירה, בעמל קל של לגימת מים, אך עיקר הסיבה של מניעתי ולאחז בדרך זה, ע"פ הירושלמי (יומא פ"ג) שמי שנהנה מאחרים אסור להשתמש בשמות הקדושים, וע"כ גם עלי להמנע מכגון דא.

כמו כן מובא ב**שו"ת חתם סופר** (או"ח סימן קצז) וז"ל: עוד רגע אדבר, כי שמות הקודש הם פעולות אמתיות ממה שראיתי בעיני מאיש מופת **מורי כהן צדק זצ"ל**, ומה שחז"ל עסקו בס' יצירה וברא גברא (סנהדרין דף סה:) ואמרו ישעי' אמר שם ובלע בארזא [יבמות דף מט ע"ב], ואחתופל כתב שם וקפה תהומא (סוכה נ"ג:) הוא שם מילואו של שם א - ל, ומשה רבינו ע"ה הרג למצרי בשם המפורש.

6. האם היה 'גולם' בפראג????

להציל את ישראל: אין יהודי שלא שמע בחייו את המעשה הידוע והמפורסם בכל העולם **שהמהר"ל מפראג** עם תלמידו וחתנו יצר גולם ע"י ספר יצירה. האגדה מספרת שהוא נטמן בעלית הגג של בית הכנסת אלטנוי שול ומסוכן להכנס לשם. בשואה חיילים נאצים ניסו להכנס ונפלו למוות, ומאז עלית הגג נעולה על מסגר וברית.

לכאורה יש מכאן הוכחה ניצחת שגם בדורות האחרונים עדיין ההיתר בתוקפו, ומותר לפעול בקבלה מעשית ובצירופי שמות של ספר יצירה, כדי להציל את ישראל. אולם באמת מפורש בגמ' (בבא בתרא דף קל:) אין למדין הלכה לא מפי למוד ולא מפי מעשה - עד שיאמרו לו הלכה למעשה. מלבד זאת קיים 'ויכוח היסטורי', האם אכן היה כזה מעשה של הגולם מפראג, יש אומרים שלא היה ולא נברא, ויש אומרים שאכן היה ונברא.

לא היה ולא נברא: במאמר שפירסם ר' **אורי דסברג** (רכז המערכת של ה'אינציקלופדיה התלמודית'), הוא טוען, כי לסיפור הגולם מפראג אין כל בסיס במציאות:

וכך הוא כותב: "אם תשאלו אדם ממוצע ברחוב (בין השאר גם לא-יהודים ברחובות פראג) תשמעו שידוע שהמהר"ל יצר את "הגולם מפראג", שפעל בעיקר נגד עלילות הדם, עד שהחל לסכן את חיי הקהילה היהודית, ואז הוציא ממנו המהר"ל את רוח החיים, ושאריותיו נגנזו בעליית הגג של בית הכנסת "אלטנוישול" בפראג.

לדבריו; סיפור זה נוצר ונודע רק בשנת תרס"ט (שנת ה-300 להסתלקותו של המהר"ל) באמצעות הספר "נפלאות המהר"ל" שכתב הרב **יהודה יודל רוזנברג**. זוהי אחת הדוגמאות הנדירות שספרות דמיונית הופכת בעיני הציבור כמהימנה ואוטנטית, למרות שלכאורה אין לה כל ביסוס במציאות.

לשיטתו, סיפור הגולם אינו מוזכר כלל במקורות הקדומים על חיי המהר"ל מפראג. בספר שנכתב בשנת תע"ח על חייו של המהר"ל "ספר מגילת יוחסין: שלשלת היחוס לרבי יהודה ליווא הנקרא בשם מהר"ל מפראג, עם שלשלת היחוס של חתנו יצחק כהן, ויחוס שאר גאוני ארץ" שיצא לאור על ידי צאצאו מאיר בן אלעזר פרלעש (ה'תכ"ו - ה'ת"ק) סיפור הגולם אינו מוזכר ואינו נרמז.

גוזמאות: גם רב העיר פראג באותם ימים (שכידוע נתפס ל'תנועת ההשכלה') שלמה יהודה כהן רפפורט (ה'תקנ"א - ה'תרכ"ח) בהקדמתו לספר שעוסק בבית הקברות של פראג ("מאת קלמן ליעבן, ה'תרי"ז) הוא יוצא חוצץ נגד סיפור "הגולם מפראג" בהתלוננו - ומכל זה נוכל לעמוד על המחקר, איך שאבו ממקור אכזב המגידים בעלטה את השמועה המתפשטת (א.ה). השמועה המתפשטת משמע בלשון הווה) בין אוהבי גוזמאות, כי עשה רבינו ז"ל (המהר"ל) גולם על פי צירוף שם אשר חיבר לו, אולם גולם לא היה מיציר כפיו של רבינו יהודה ז"ל ולא בו הראה חכמתו הגדולה. כי אם בחלופו, בחכם גדול וגאון תפארת ישראל, הוא תלמידו הרב בעל "תוספות יום טוב".

בספר 'זר זהב' מסופר ששאלו את הג"ר מאיר אריק זצ"ל האם זה אמת שהמהר"ל ברא גולם, והוא השיב כי אינו יודע, אך להעמיד תלמיד כהתוס' יום טוב הוא פלא הרבה יותר גדול.

היה ונברא: מאידך בספר בני יששכר - לאדמו"ר רבי צבי אלימלך שפירא מדינוב זצ"ל שיצא לאור לראשונה בשנת ה'תר"ז מסופר שהמהר"ל כתב את דבריו תחת השראת רוח הקודש ושהוא "היה משתמש בספר יצירה". וכן כתב בעל דעת קדושים מבואטשאטש זצ"ל בספרו ברכת אברהם, שה"גור אריה" זצ"ל עשה גולם על ידי ספר יצירה. גם בקרב חסידי חב"ד סבורים שמעשה זה של הגולם מפראג יש לו מקורות קדומים, ואין לערער אחריו. ובחיי עולם לסטייפלער (פרק ל' עמוד קפ) כתב בזה הלשון - ומפורסם דגם המהר"ל מפראג עשה גולם למען הצלת ישראל.

מחלוקת על מציאות: אין לתמוה איך שייך להתוכח על מציאות שהיתה, שכן אף באיוב מצינו מחלוקת כזו בגמ' (בבא בתרא דף טו.) איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה. ומאידך יש כמה דעות בגמ' שאיוב כן היה ונחלקו באיזה זמן היה.

וכן מצינו בפירוש הפסוק בפרשת חיי שרה וְהָיָה בְרַךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל: שנחלקו בגמ' (בבא בתרא דף טז:) מה פירוש המילה בכל - לדעת רבי מאיר: שלא היתה לו בת; לדעת רבי יהודה: שהיתה לו בת; לדעת אחרים: בת היתה לו לאברהם ובכל שמה; ועיין שם עוד דעות בגמ'.

דבר נכון שמעתי מיהודי פיקח (י.ו.) שאין זה טענה גדולה על יהודה רוזנברג שכתב סיפור זה ללא מקור מוסמך, שהרי זה ברור שהיה גולם בזמן הגמ' ואף בדורות האחרונים ודאי שהיה כמבואר בשו"ת חכם צבי וזה ברור שהמהר"ל היה ידיו רב לו בנסתרות ובעיני קבלה לכן הדביקו את הסיפור של הגולם עליו. וכדרך הסופרים הוסיף מלח ופלפל על מעשים שהיו כביכול.

יישר כח להרב משה שוחט שליט"א, על הסיוע בבירור נושא זה.

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823

הנושא לשבוע הבא גליון מספר 84 יום ג' פרשת נח ל' תשרי תשע"ז.

הוצאת עין הרע על ידי עופרת

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

הערות מבני החבורה

צירוף למנין

כתב במשנ"ב (סימן נה ס"ק ד') אדם הנוצר ע"י ספר יצירה אם מצטרף לעשרה ולכל דבר שבקדושה - עיין בתשובת חכם צבי (סי' צ"ג), ובספר עיקרי דינים מה שכתב בענין זה. עכ"ל המשנ"ב. והנה החכם צבי מסיק שאין מצטרף למנין ולא לשום דבר שבקדושה והוכיח כן מהמסופר בגמ' (סנהדרין דף סה:): שרבי זירא אמר מן חברייה את תוב לעפרך, הרי שהרגו, ואילו היה בו תועלת לצרפו לעשרה לדבר שבקדושה לא היה ר' זירא מעבירו מן העולם. וכן הביא מדברי רבינו משולם (שאלה י') שהובא בספר פרדס ממהר"מ קוורדווירו (שער היכלות פרק י') דגרע מקטן שהוא בר חיוב אבל גולם אין בו אפילו נפש אדם ולכן אין לו עסק להצטרף לדברים שבקדושה.

וכתב בחוט שני (חלק פסח - יו"ד סימן קמא סעיף ד') כלפי האיסור ליצור תבנית אדם. שמעצם הנדון האם אפשר לצרפו למנין, מוכח שהוא יהודי ולא רק אדם, וממילא ברור שאין ביצירת גולם חשש איסור מצד הפסוק בפרשת יתרו לא תעשון אתי. ועיין חזו"א (סימן קטז א').

והעירני הרב ראובן לוי שליט"א, שיש בזה פלא גדול מדוע מחשיבים את הגולם שנוצר כאדם בר דעת, ומדוע לא נגדירו כשוטה וקטן שאין בו דעת, ועוד מנא לן להחשיבו כישראל אולי דינו

כמו גוי. ❖